

Kazimierz Dullak

Przygotowanie do sakramentu małżeństwa w ujęciu kodeksowego ustawodawstwa synodalnego w Polsce do 2001 roku

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 47/1-2, 61-76

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. KAZIMIERZ DULLAK
Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu

PRZYGOTOWANIE DO SAKRAMENTU MAŁŻEŃSTWA W UJĘCIU POKODEKSOWEGO USTAWODAWSTWA SYNODALNEGO W POLSCE DO 2001 ROKU

Treść: Wstęp. 1. Potrzeba przygotowania do małżeństwa. 2. Przygotowanie dalsze. 3. Przygotowanie bliższe. 4. Przygotowanie bezpośrednie. Zakończenie.

Wstęp

W latach 1983-2001 na bazie Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II powołano do życia kilkanaście synodów diecezjalnych¹ oraz II Polski Synod Plenarny. Zadaniem tej instytucji prawnej jest zaadoptowanie prawa powszechnego w kościele partykularnym, oraz uzupełnienie prawa, w sferze która pozostawiona jest przez prawodawcę powszechnego do uregulowania.

W niniejszym artykule zostaną zaprezentowane etapy przygotowania kandydatów do małżeństwa, a następnie tok badania ich prawnej zdolności do małżeństwa. Zostaną omówione kwestie usunięcia przez dyspensę ewentualnych przeszkód lub niedogodności związanych z wygłoszeniem zapowiedzi i uzyskaniem koniecznego pozwolenia na zawarcie małżeństwa.

1. Potrzeba przygotowania do małżeństwa

Przygotowanie do podjęcia wspólnoty życia, jaką jest małżeństwo, wymaga, by narzeczeni byli wprowadzeni w katolicką naukę,

¹ Synody odbyły się w następujących diecezjach: lubelskiej – 1985, częstochowskiej i tarnowskiej – 1986, lwowskiej – 1990, koszalińsko – kołobrzeszkiej, kieleckiej, płockiej i wrocławskiej – 1991, poznańskiej – 1993, wrocławskiej – 1994, drohiczyńskiej – 1997, ełckiej, łowickiej, łódzkiej i sandomierskiej – 1999, białostockiej, pelplińskiej, przemyskiej i warszawsko – praskiej – 2000, oraz gnieźnieńskiej i zamojsko – lubaczowskiej – 2001. Diecezja legnicka uczyniła własnymi statuty diecezji wrocławskiej.

mówiącą o prawach i obowiązkach płynących z podjętego węzła sakramentalnego².

Zmiany, które dokonują się we współczesnym świecie, wymagają, aby nie tylko rodzina, lecz także społeczeństwo i Kościół podjęły wysiłek odpowiedniego przygotowania młodych do odpowiedzialności za ich własne jutro. Dlatego Kościół popiera lepsze i intensywniejsze programy przygotowania do małżeństwa, aby wyeliminować, na ile to możliwe, trudności, z którymi boryka się wielu nupturientów³.

Synod częstochowski podkreśla wielkość i godność sakramentu małżeństwa, dlatego nakazuje poświęcić szczególną uwagę przygotowaniu narzeczonych do małżeństwa⁴. Synod drohiczyński przypomina, że przygotowanie to jest sprawą pierwszorzędnej wagi. Ludzi młodych winno się przede wszystkim w ich własnej rodzinie odpowiednio i w stosownym czasie pouczać o godności, zadaniu i dziele miłości małżeńskiej tak, aby nauczeni szacunku dla czystości, mogli przejść we właściwym wieku od uczciwego narzeczeństwa do małżeństwa⁵.

Synod płocki zachęca, by troska o małżeństwo i rodzinę stanowiła zwyczajną część pracy duszpasterskiej kapłanów. Ale z racji wielości problemów, zagrożeń i trudności domaga się działań w tym zakresie

² *IV Synod Diecezji Tarnowskiej 1981-1986*, Tarnów 1986, st. 200 s. 192; R. Sztuchmiller, *Odpowiedzialność za przygotowanie do wypełniania obowiązków małżeńskich i rodzinnych*, „Studia Warmińskie” 32: 1995, s. 199-213; Opracowań duszpasterskich pomocnych w prowadzeniu przygotowania do zawarcia małżeństwa jest wiele, nie sposób wskazać ich choćby w wymiernej liczbie. Pisane są pod kątem pedagogicznym, psychologicznym, socjologicznym, medycznym itd. Zob. M. Kwiek, „*Abyśmy się wzajemnie miłowali*” (1J 3,11), Wrocław 1992; M. Braun-Gałkowska, *Psychologia domowa. Małżeństwo – dzieci – rodzina*, Olsztyn 1985; M. i W. Grabowscy, *Zanim wybierzesz... Przygotowanie do życia w rodzinie – podstawa wychowania seksualnego*, Warszawa 1998; *Przygotowanie do życia w małżeństwie i rodzinie. Wychowanie seksualne*, Pod red. E. Materskiego, Sandomierz 1997; *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej*, Pod red. F. Adamskiego, Kraków 1982.

³ Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio* z dn. 22.11.1981 r., W: *Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie*, Pod red. K. Lubowickiego, Kraków 1999, nr 66, s. 133-238; Por. J. Laskowski, *Przygotowanie do małżeństwa według wskazań nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego (postulaty-wnioski)*, W: *Duszpasterstwo w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Pod. red. Syryjczyka, Warszawa 1985, s. 230-237; OM nr 13.

⁴ *II Synod Diecezji Częstochowskiej*, Częstochowa 1987, nr 2.3.71, s. 110.

⁵ *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej*, Drohiczyn 1997, st. 182, s. 142; Zob. KDK nr 49; Por. T. Syczewski, *Organizacja przygotowania do małżeństwa w Diecezji Drohiczyńskiej*, „Studia Teologiczne Białystok Drohiczyn Łomża” 11: 1993, s. 347-370.

także od katolików świeckich⁶. Natomiast ustawodawca wrocławski w zapisie synodalnym apeluje, by powierzona „Kościołowi nauka Bożego Objawienia o małżeństwie jako związku, który od Boga pochodzi i przez Chrystusa został podniesiony do godności sakramentu, była przedmiotem katechezy zarówno w ostatnich latach szkoły podstawowej, jak i w religijnym nauczaniu młodzieży i starszych⁷.

Wielu ustawodawców synodalnych, omawiając tok przygotowania do zawarcia sakramentalnego małżeństwa, odwołuje się do wskazań zawartych w *Instrukcji* Episkopatu Polski z 1986 r.⁸ Czynią tak synody: koszalińsko-kołobrzegi⁹ i płocki¹⁰, poznański¹¹ i wrocławski¹² oraz łowicki¹³. Synod częstochowski odwołuje się do *I Instrukcji Episkopatu Polski dla duchowieństwa i o duszpasterstwie rodzin* z dn. 12 lutego 1969 r.¹⁴ Natomiast synody wrocławski i łódzki oraz ełcki zamieszczają w swoich zbiorach dokumenty ujmujące zagadnienia duszpasterstwa małżeństw i rodzin¹⁵.

⁶ *XLII Synod Diecezji Płockiej (1987-1991)*, Płock 1992, st. 384, s. 139; OM nr 14. 1-2.

⁷ *Synod Archidiecezji Wrocławskiej 1985-1991*, Wrocław 1995, st. 70, s. 298.

⁸ *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim* z dn. 5.09.1986 r., Kraków 1990; Por. R. Szychmiller, *Kompetencje konferencji episkopatu dotyczące przygotowania do małżeństwa*, „Roczniki Nauk Prawnych” 1-2: 1991-1992, s. 67-76; S. Nowak, *Uprawnienia Konferencji Episkopatu w sprawach małżeńskich w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego*, W: *Duszpasterstwo w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Pod red. J. Syryjczyka, Warszawa 1985, s. 205-213.

⁹ Zob. *I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzelskiej*, jw., Aneks nr 10, s. 136-161.

¹⁰ *XLII Synod Diecezji Płockiej*, jw., st. 385, s. 139.

¹¹ *Poznański Synod Archidiecezjalny*, jw., n. 30 c, s. 294.

¹² *Drugi Synod Diecezji Wrocławskiej*, jw., Wstęp do roz. VIII, s. 104; Należy zauważyć, iż odniesienie do *Instrukcji Episkopatu...* odnotowuje inną datę. Nie 5.09.1986 r. lecz 11.03.1987 r. co zapewne stanowi pomyłkę ustawodawcy. Warto w tym miejscu dodać, iż ta sama *Instrukcja* bywa opatrzona datą 13.12.1989 r. (zob. *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne* jw. s. 151-227) Różnica ta bierze się stąd iż 5.09.1986 r. – to dzień posiedzenia plenarnego Konferencji w Tarnowie, gdzie przyjęto *Instrukcję*. Następnie została ona wysłana do Prefekta Kongregacji Sakramentów celem jej przejrzania (*recognitio* – zob. kan. 455 §2 KPK). 17.01.1987 r. został wystosowany *Dekret* Kongregacji ds. Biskupów (Prot. N. 901/84) informujący o uznaniu i zatwierdzeniu *Instrukcji* przez Jana Pawła II. Prymas Polski Józef Glemp *Dekretem* z dn. 13.12.1989 r. (N. 3592/89/P.) ogłosił *Instrukcję* jako obowiązującą we wszystkich diecezjach polskich.

¹³ *I Synod Diecezji Łowickiej*, jw., st. 252, s. 69; czyni odniesienie do Aneksu 22, s. 202-251.

¹⁴ *II Synod Diecezji Częstochowskiej*, jw., nr 2.3.71, s. 110; wspomnianą *Instrukcję* można odnaleźć w: *Prawodawstwo Kościoła w Polsce*, Pod red. T. Pieronka, T. 1. Warszawa 1971, s. 264 i nast., nr 779 i nast.

¹⁵ *Duszpasterstwo małżeństw i rodzin*, *Synod Archidiecezji Wrocławskiej*, jw., s. 479-488; *Instrukcja o prowadzeniu duszpasterstwa małżeństw i rodzin*, *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, jw., s. 135-141; *Duszpasterstwo małżeństw i rodzin*, *I Synod Diecezji Ełckiej*, jw., s. 47-52.

Przygotowanie, o którym tu mowa, obejmuje szeroki i wymagający proces wychowania do życia w małżeństwie, na które należy patrzeć we wszystkich jego wymiarach. W rzeczywistości jest to wychowanie do szacunku dla życia i do troski o nie¹⁶.

Przygotowanie człowieka do należytego podjęcia i wypełnienia powołania życiowego jest zależne od całego procesu wychowawczego. Wychowanie do życia w małżeństwie i rodzinie musi się rozpocząć od najmłodszych lat i z natury rzeczy musi być długotrwałe¹⁷. Przygotowanie to powinno obejmować trzy etapy: przygotowanie dalsze, przygotowanie bliższe czyli katechizację przedmałżeńską, i przygotowanie bezpośrednie czyli katechizację przedślubną¹⁸. Etapy te, to wyraz troski o właściwą formację kandydatów do małżeństwa i życia w rodzinie chrześcijańskiej, na którą duszpasterze szczególnie zwrócą uwagę, jak zaznacza synod ełcki¹⁹. Również ustawodawca powszechny poleca duszpasterzom, by troszczyli się o to, aby własna wspólnota kościelna świadczyła pomoc wiernym, dzięki której stan małżeński zachowa ducha chrześcijańskiego i będzie się doskonalił²⁰.

2. Przygotowanie dalsze

Zorganizowane przygotowanie do małżeństwa dokonuje się najpierw poprzez przepowiadanie, katechezę odpowiednio przystosowaną dla małoletnich, młodzieży i starszych, a także poprzez zastosowanie środków społecznego przekazu, dzięki czemu wierni otrzymują pouczenie o znaczeniu małżeństwa chrześcijańskiego, jak również o obowiązkach małżonków i rodziców chrześcijańskich²¹.

Przygotowanie dalsze obejmuje małe dzieci, dzieci starsze i młodzież. Dokonuje się ono przede wszystkim w rodzinie²², a następnie w szkole i grupach formacyjnych, które mają wspierać rodzinę. Na

¹⁶ Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae* z dn. 25.03.1995 r., W: *Posoborowe dokumenty Kościoła*, jw., T. 2, Kraków 1999, s. 151-278, nr 78, s. 105.

¹⁷ Instrukcja nr 1-3, *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, jw., s. 135; *I Synod Diecezji Ełckiej*, jw., st. 207-208, s. 48.

¹⁸ *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, jw., st. 365, s. 104; E. Szafranski, *Chrześcijańskie małżeństwo*, Warszawa 1985, s. 30-37.

¹⁹ *I Synod Diecezji Ełckiej*, jw., st. 814, s. 128.

²⁰ Zob. kan. 1063 KPK; Por. KL nr 59; OM nr 16.

²¹ Zob. kan. 1063 n. 1 KPK.

²² Por. H. Stawniak, *Udział małżonków-rodziców w kościelnej postudze uświęcania*, „Studia Warmińskie” 31: 1994, s. 146-147.

tym etapie uczy się i niejako wszczepia szacunek dla każdej autentycznej wartości ludzkiej, i to w odniesieniu tak do relacji międzyosobowych, jak i społecznych. W tej perspektywie kształtuje się charakter, uczy się panowania nad sobą i szacunku dla siebie, a także prawego podejścia do swoich skłonności oraz szacunku dla osób płci przeciwnej. Ponadto wymagana jest, zwłaszcza od chrześcijan, odpowiednia formacja duchowa i katechetyczna, ukazująca małżeństwo jako prawdziwe powołanie i posłannictwo, bez wykluczenia możliwości złożenia Bogu całkowitego daru z siebie w pójściu za powołaniem²³.

W *Instrukcji o prowadzeniu duszpasterstwa małżeństw i rodzin* ustawodawca łódzki przypomina wychowawcom szkolnym, by zadbali o takie prezentowanie zagadnień związanych z wychowaniem do życia w małżeństwie i rodzinie w ramach swoich przedmiotów, aby były harmonijnie powiązane z programem katechezy szkolnej, ukazującej całościową wizję osoby ludzkiej i jej powołania²⁴.

Przygotowanie do małżeństwa na tym etapie powinno być realizacją wskazań soborowych. „Młodych winno się przede wszystkim na łonie swojej rodziny odpowiednio i w stosownym czasie pouczać o godności, zadaniu i dziele miłości chrześcijańskiej, aby nauczeni szacunku dla czystości, mogli przejść we właściwym wieku od uczciwego narzeczeństwa do małżeństwa” (KK 49).

Przygotowanie dalsze nie może stracić z pola widzenia bardzo ważnego zadania; pomocy młodym w zdobyciu umiejętności krytycznego spojrzenia wobec otaczającego ich środowiska, aby mieli odwagę chrześcijanina, który wie, że jest w świecie, lecz nie ze świata. Tak więc należy ukształtować mentalność, by młodzi nie ulegali koncepcjom przeciwnym jedności i nierozzerwalności małżeństwa²⁵.

Rodziców, w realizacji ich odpowiedzialnego zadania, winna szczególnie wspierać katecheza i to na każdym poziomie²⁶. Duszpasterze i katecheci powinni uwrażliwiać zarówno dyrekcje szkół, jak i nauczycieli, aby respektowali prawo rodziców do wychowania reli-

²³ Zob. FC nr 66; KDK nr 52; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, jw., st. 366, s. 105.

²⁴ Instrukcja nr 5, *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, jw., s. 136.

²⁵ Zob. Papieska Rada ds. Rodziny, *Przygotowanie do sakramentu małżeństwa* z dn. 13.05.1996 r., W: *Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego*, jw., nr 22-31, s. 403-407.

²⁶ Program katechetyczny skierowany na formowanie młodego pokolenia jako dalsze przygotowanie został zawarty w Instrukcji synodalnej nr VIII: *Duszpasterstwo małżeństw i rodzin*, *Synod Archidiecezji Wrocławskiej*, jw., s. 480.

gijnego i moralnego swoich dzieci²⁷. Chodzi o kształtowanie chrześcijańskiej postawy uczniów wobec własnej rodziny i instytucji małżeństwa. „Stosując zasadę stopniowania, trzeba nie tylko pogłębiać wiedzę w tym zakresie, ale położyć duży nacisk na wyrobienie cnót wiążących się ściśle z życiem rodzinnym”²⁸.

Według synodu plenarnego, w trakcie katechezy ostatnich klas gimnazjalnych i licealnych należy zwrócić szczególną uwagę na wyjaśnienie sensu poszczególnych znaków i symboli liturgii sakramentu małżeństwa, m.in. na wymowę udzielania Komunii świętej pod obiema postaciami²⁹.

3. Przygotowanie bliższe

Idąc za myślą J. Dudziaka³⁰, drugi krąg kodeksowego przygotowania wspólnotowego obejmuje przygotowanie specjalistyczne, dotyczące wyselekcjonowanej grupy słuchaczy, którą stanowią potencjalni nupturienti. Potocznie ten etap przygotowań nazywany jest przygotowaniem bliższym.

Na ten poziom przygotowania składają się odpowiednie kursy. Jest rzeczą wskazaną, by w czasie ich trwania stworzyć możliwość sprawdzenia jakości tych wartości, które są fundamentem narzeczeństwa, to jest przyjaźni i dialogu. W perspektywie życia małżeńskiego młodzi winni też pogłębiać życie wiarą, prowadzące do życia sakramentami i czerpania z nich mocy.

Etap bliższego przygotowania w zasadzie pokrywa się z okresem młodości. Zasadniczo zaleca się, by rozpoczął się po 17 roku życia³¹. Dokonuje się niemal równolegle ze spełnianymi w rodzinie różnymi, odpowiedzialnymi zadaniami. Ze wszech miar jest on konieczny do należytego usposobienia moralnego i duchowego w przygotowaniu do przeżywania małżeństwa chrześcijańskiego.

²⁷ Instrukcja nr 6, *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, jw., s. 136; Por. M. G. Wilczewska, *Przygotowanie dalsze do wypełniania istotnych obowiązków małżeńskich w świetle prawa kanonicznego obowiązującego w Polsce*, „Ius matrimoniale. Ze studiów nad kościelnym prawem małżeńskim” 1: 1996, nr 6-7, s. 102-107.

²⁸ *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu*, jw., nr 8, s. 6.

²⁹ *Drugi Polski Synod Plenarny*, jw., st. 127, s. 181.

³⁰ Por. J. Dudziak, *Kanoniczne przygotowanie narzeczonych do małżeństwa*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 11: 1992, s. 145-168.

³¹ *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, jw., st. 367, s. 105; Instrukcja VIII, A 2 a, *Synod Archidiecezji Wrocławskiej*, jw., s. 481; Instrukcja nr 8, *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, jw., s. 136; *I Synod Diecezji Elckiej*, jw., st. 209, s. 48.

Religijna formacja młodych powinna być uzupełniona na miarę konkretnych potrzeb, a tym samym bardziej przygotowująca do życia we dwoje. Przygotowanie to wskazuje na małżeństwo jako relację międzypersonalną mężczyzny i kobiety, którą należy stale rozwijać. Jednocześnie winno inspirować do pogłębienia problemów płciowości małżeńskiej i odpowiedzialnego rodzicielstwa, a także przekazywać podstawową wiedzę medyczno-biologiczną. Nie mogą być pominięte zagadnienia wynikające z poruszanych kwestii, a mianowicie dotyczące metod wychowania dzieci, nabycia podstawowych umiejętności potrzebnych w uporządkowanym prowadzeniu rodziny, takich jak: stała praca, odpowiednie środki finansowe, mądre zarządzanie itd. Wreszcie, nie można pominąć, jak przypomina Jan Paweł II, przygotowania „do apostołstwa rodzinnego, do braterstwa i współpracy z innymi rodzinami, do czynnego włączania się w stowarzyszenia, ruchy i inicjatywy mające na celu ludzkie i chrześcijańskie dobro rodziny”³².

Na etapie bliższego przygotowania do małżeństwa chrześcijańskiego chodzi przede wszystkim o formowanie młodego człowieka, a nie jedynie przekazywanie informacji. Dlatego też należy uwzględnić skalę poziomu wiedzy i świadomości religijnej młodzieży oraz różnorodność zaangażowania się w życie Kościoła.

Zwyczajne, systematyczne, roczne przygotowanie do chrześcijańskiego życia w małżeństwie i rodzinie powinno być prowadzone we wszystkich parafiach. Gdzie liczba wiernych przekracza 3 tysiące – co roku; w mniejszych – co dwa lata. Synod wrocławski, jak również synod łódzki przewidują możliwość organizowania rocznej katechizacji wspólnie dla kilku parafii³³. Taka katechizacja przedmałżeńska ma na celu stałe, pogłębione i dłuższe oddziaływanie na formację młodzieży, a nie tylko wpajanie wiedzy przez głoszenie konferencji³⁴.

Skróconą katechezę przedmałżeńską, w formie przynajmniej 10 spotkań należy prowadzić dla młodzieży, która z różnych powodów (np. łączenia nauki i pracy, służby wojskowej, zaniedbań) nie weź-

³² FC nr 66; Zob. *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu*, jw., n. 9, s. 6-7.

³³ *Drugi Synod Diecezji Wrocławskiej*, jw., st. 367, s. 105; *Instrukcja nr 10, III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, jw., s. 136-137.

³⁴ *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu*, jw., nr 13, s. 8; Tematy katechez dla klas IV-V szkół średnich podaje ustawodawca wrocławski, *Instrukcja VIII A 2 h, Synod Archidiecezji Wrocławskiej*, jw., s. 481-482.

mie, czy nie może wziąć udziału w rocznej katechezie przedmażeńskiejs³⁵. Taka minimalistyczna wersja stosowana jest w ostateczności. Najczęściej fakt nieprzygotowania do małżeństwa ujawnia się dopiero przy zgłaszaniu się narzeczonych w kancelarii parafialnej przed zawarciem małżeństwa. Ponieważ są to często osoby mniej uświadomione religijnie i słabo zaangażowane w sprawy Kościoła, dlatego należy położyć większy nacisk na kształtowanie i formowanie w nich życia religijnego, jak również na przypomnieniu podstawowych zasad wiary i moralności chrześcijańskiej.

Synod łódzki, mając na uwadze tę młodzież, która nie podlegała z różnych powodów katechizacji szkolnej, nakazuje udział w przyparafialnych kursach, które powinny obejmować przynajmniej dwadzieścia godzin wykładowych podczas których należy położyć większy nacisk na pogłębienie wiary i zasad moralności³⁶.

Zdaniem synodu plenarnego tzw. kursy przedmażeńskie należy przekształcić w prawdziwą katechezę dla dorosłych. Jej celem winno być ukazanie życia małżeńskiego jako drogi uświęcenia, budzenie postawy przychylniej życiu, odnowienie życia wiarą i sakramentami Kościoła, zwłaszcza pokuty i Eucharystii³⁷.

Zakończenie katechizacji przedmażeńskiej powinno być połączone ze Mszą świętą, wspólną Komunią świętą i wręczeniem świadectw właściwych dla poszczególnych grup³⁸. Lista osób, które otrzymywały wspomniane świadectwa czy zaświadczenia, winna być umieszczona w specjalnej księdze parafialnej.

4. Przygotowanie bezpośrednie

Instrukcja Episkopatu Polski, jak również inne dokumenty synodalne i ogólnokościelne, nazywają kolejny okres przygotowaniem bezpośrednim.

W myśl adhortacji apostołskiej *Familiaris consortio*, na której opierają się obowiązujące w Polsce przepisy dotyczące omawianej

³⁵ *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, jw., st. 368, s. 105; *I Synod Diecezji Elckiej*, jw., st. 217, s. 49.

³⁶ *Instrukcja nr 9, III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, jw., s. 136; *Por. I Synod Diecezji Elckiej*, jw., st. 211, s. 48.

³⁷ *Drugi Polski Synod Plenarny*, jw., st. 128, s. 181.

³⁸ *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu*, jw., nr 15, s. 9; *Instrukcja VIII A 2 f, Synod Archidiecezji Wrocławskiej*, jw., s. 481; *Tamże*, st. 71, s. 298; *Instrukcja, nr 12, III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, jw., s. 137; *I Synod Diecezji Elckiej*, jw., st. 213, s. 48.

kwestii, bezpośrednio przygotowanie do małżeństwa powinno przebiegać w miesiącach i tygodniach poprzedzających zawarcie związku małżeńskiego, „aby w ten sposób nadać nowe znaczenie, nową treść i nową formę tzw. egzaminowi przedślubnemu, wymaganemu przez prawo kanoniczne”³⁹. W tym okresie nupturienti winni głębiej poznać tajemnicę Chrystusa i Kościoła, znaczenie łaski i chrześcijańskiego małżeństwa oraz przygotować się do czynnego i świadomego udziału w liturgicznym obrzędzie zaślubin⁴⁰.

Zgromadzenie synodu drohiczyńskiego, poza wskazanymi już akcentami, na które należy zwrócić uwagę w przygotowaniu do małżeństwa, uwypukla potrzebę omówienia liturgii sakramentu, czyli poszczególnych obrzędów, modlitw i czytań tak, aby nupturienti mogli świadomie, czynnie i owocnie sprawować ten sakrament⁴¹.

Ze względu na konieczność wygospodarowania odpowiedniego czasu dla realizacji celów stawianych bezpośrednio w przygotowaniu, Episkopat Polski, a za nim poszczególni ustawodawcy synodalni zobowiązują narzeczonych, by zgłaszali się do kancelarii parafialnej już na trzy miesiące przed planowanym ślubem. To pierwsze spotkanie narzeczonych z duszpasterzem ma podwójny cel: przeprowadzenie koniecznego badania przedślubnego, oraz odbycie rozmowy ściśle duszpasterskiej. Prowadzi ona do zorientowania kapłana co do poziomu życia religijnego narzeczonych „celem właściwego pokierowania ich przygotowaniem do małżeństwa”⁴².

Troska synodu kieleckiego wyrażona w zapisie synodalnym podkreśla, iż wielką wagę należy przywiązywać do należytego „katechumenatu przedmałżeńskiego” młodzieży. Polega on na przekazywaniu nauki o sakramentalności małżeństwa na sposób katechezy mistagogicznej, w której winni uczestniczyć wszyscy zamierzający zawrzeć związek małżeński⁴³.

³⁹ *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu*, jw., nr 18, s. 10; FC nr 66; *I Synod Diecezji Elckiej*, jw., st. 215. 217, s. 49. Ustawodawca wyjaśnia, co oznacza wspomniany egzamin. Jest to rozmowa duszpasterska z nupturientem, której celem jest sprawdzenie, czy jest należycie przygotowany do ważnego i godziwego zawarcia małżeństwa.

⁴⁰ *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu*, jw., nr 18, s. 10; FC nr 66; *II Synod Diecezji Lubelskiej*, jw., st. 224, s. 88.

⁴¹ *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej*, jw., st. 182, s. 142.

⁴² *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu*, jw., nr 19, s. 10; *Instrukcja*, nr 18, *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, jw., s. 138; *I Synod Diecezji Elckiej*, jw., st. 216, s. 49.

⁴³ *III Synod Diecezji Kieleckiej*, jw., s. 209.

Do przygotowania adekwatnego w stosunku do poziomu, który sobą reprezentują strony, jest zobowiązany duszpasterz parafii, w której odbyło się wspomniane pierwsze spotkanie kancelaryjne. Ilość spotkań, które należy przeprowadzić z narzeczonymi, nie została przez *Instrukcję* podana, gdyż jest to uzależnione od roztropności kapłana, mającego rozeznanie co do stopnia zaangażowania w życie wiarą i predyspozycji, jakie posiadają narzeczonych. Nie można jednak pod żadnym pozorem zwalniać narzeczonych od tego przygotowania, mimo że posiadają zaświadczenie o ukończonym kursie przedmażeńskim⁴⁴. Poszczególne synody diecezjalne podają liczbę i charakter spotkań formacyjnych przed podjęciem przysięgi małżeńskiej. W diecezji wrocławskiej bezpośrednio przygotowanie do zawarcia małżeństwa obejmuje trzy katechezy przedślubne z dogmatyki, liturgii i etyki, oraz trzy konferencje na temat odpowiedzialnego rodzicielstwa. Z zakresu tej wiedzy odbywający przygotowanie winni zdać egzamin⁴⁵. Natomiast w sytuacji wyjątkowo naglącej, gdy nie ma możliwości przeprowadzenia nawet skróconej katechizacji, duszpasterz powinien pouczyć narzeczonych o istotnych celach katolickiego małżeństwa i przeprowadzić egzamin⁴⁶. Synod wrocławski przewiduje przynajmniej dwie rozmowy duszpasterskie w kancelarii parafialnej, osiem katechez przedślubnych, trzy konsultacje indywidualne w poradni życia rodzinnego oraz uczestnictwo w dniu skupienia⁴⁷. W innym wymiarze czasowym przeprowadza się spotkania przedślubne w diecezji łódzkiej: dwa wykłady prowadzone przez duszpasterza z zakresu teologii i liturgii oraz trzy wykłady doradcy życia rodzinnego z zakresu etyki i odpowiedzialnego rodzicielstwa⁴⁸.

Pojawia się sugestia przeprowadzenia katechezy przedślubnej w ramach wspólnego dnia skupienia dla wielu par narzeczonych. Podczas tego dnia (wolnego od pracy) duszpasterz mówiłby omówić wskazane tematy i podjąć dyskusje ze słuchaczami. Dzień skupienia dla narzeczonych powinien być ubogacony wspólną modli-

⁴⁴ Instrukcja, nr 17, *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, jw., s. 137; Zob. OM nr 20.

⁴⁵ *Druży Synod Diecezji Wrocławskiej*, jw., st. 371, s. 106.

⁴⁶ Tamże st. 372, s. 106; *I Synod Diecezji Elckiej*, jw., st. 218, s. 49.

⁴⁷ Instrukcja VIII, A 3 a, *Synod Archidiecezji Wrocławskiej*, jw., s. 482.

⁴⁸ Instrukcja, nr 18, *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, jw., s. 138.

twą i Eucharystią, przed przyjęciem której, zainteresowani będą mogli skorzystać z sakramentu pokuty⁴⁹.

Czas bezpośredniego przygotowania do zawarcia małżeństwa musi zawierać konsultacje stron w parafialnej poradni życia rodzinnego, gdzie rozmowę o odpowiedzialnym rodzicielstwie przeprowadzi z narzeczonymi odpowiednio do tego przygotowana i upoważniona przez władzę kościelną osoba świecka⁵⁰. Synod wrocławski, wspominając o możliwości skorzystania z fachowej pomocy, wymienia poza doradcami życia rodzinnego: lekarzy, psychologów, pedagogów, którzy jednak winni mieć misję kanoniczną od biskupa diecezjalnego⁵¹. Nie we wszystkich parafiach jest taka poradnia, dlatego należy korzystać, na zasadzie pomocniczości, z najbliższych ośrodków, aby ten etap przygotowania nupturienici przeszli jak najbardziej owocnie.

Synod wrocławski eksponuje jeszcze jeden element przygotowania bezpośredniego; zachęca do rozmowy duszpasterskiej z rodzicami narzeczonych (bez względu na wiek nupturientów). Jej celem ma być omówienie spraw związanych ze ślubem, przyjęciem weselnym, miejscem zamieszkania po ślubie i innymi sprawami młodego małżeństwa⁵².

Synod plenarny natomiast akcentuje szczególnie element liturgiczny uroczystości zaślubin. W spotkaniu duszpasterza z rodzicami narzeczonych, chrzestnymi, świadkami, rodzeństwem, a nawet gro-nem przyjaciół, synod widzi szansę lepszego przygotowania liturgii sakramentu małżeństwa. Chodzi o zaangażowanie jak największego grona osób do czynnego udziału przez czytania liturgiczne, śpiew psalmu, przygotowanie wezwań modlitwy wiernych oraz przyniesienie darów⁵³.

Oprócz przygotowania wspólnotowego do małżeństwa na różnych etapach, równie ważne jest przygotowanie indywidualne. Odbywa się ono w odniesieniu do konkretnych par nupturientów,

⁴⁹ *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu*, jw., nr 20, s. 10; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej*, jw., st. 201 §1, s. 192; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, jw., st. 373, s. 106; *Instrukcja*, nr 19, *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, jw., s. 138; *I Synod Diecezji Elckiej*, jw., st. 220, s. 49.

⁵⁰ *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, jw., st. 369, s. 105; *Instrukcja*, nr 14, *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, jw., s. 137; *I Synod Diecezji Elckiej*, jw., st. 229, s. 49.

⁵¹ *Instrukcja VIII, A 2 e, Synod Archidiecezji Wrocławskiej*, jw., s. 481.

⁵² *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, jw., st. 376, s. 107.

⁵³ *Drugi Polski Synod Plenarny*, jw., st. 130, s. 181.

a przeprowadza je duszpasterz w okresie bezpośrednio poprzedzającym zawarcie małżeństwa⁵⁴. Przygotowanie indywidualne pokrywa się czasowo z etapem przygotowania bezpośredniego, prowadzonego do dnia zawarcia związku małżeńskiego. Jednak ma ono inny charakter, jest bowiem nastawione, nie na grupę narzeczonych, lecz na konkretne osoby.

Prawodawca powszechny w kan. 1065 §1 KPK przypomina nupturientom, którzy nie przyjęli jeszcze bierzmowania, by uczynili to przed zawarciem małżeństwa, o ile jest to możliwe bez poważnej niedogodności. Episkopat Polski przypomina właściwym duszpasterzom, by skierowali przygotowane osoby „tam, gdzie według ustaleń biskupa diecezjalnego, można przyjąć ten sakrament”⁵⁵. Z powyższych zapisów widać, iż przyjęcie sakramentu bierzmowania nie warunkuje godziwości, a tym bardziej ważności sakramentu małżeństwa. Wraz z bierzmowaniem narzeczeni wnoszą pełniejszy wymiar darów Ducha Świętego, a to przyczynia się do otrzymania skuteczniejszej pomocy nadprzyrodzonej w chrześcijańskim życiu⁵⁶. Podczas sporządzania protokołu badania przedmałżeńskiego należy odnotować parafię i datę bierzmowania⁵⁷.

Konieczność przedślubnej spowiedzi sakramentalnej jest bezpośrednio związana z owocnością nadprzyrodzoną sakramentu małżeństwa, który tradycyjnie w teologii jest nazwany *sakramentem żywych*⁵⁸. Zawarcie małżeństwa bez stanu łaski uświęcającej powoduje, że owocność nadprzyrodzona odżyje dopiero wówczas, gdy małżonkowie wyzbędą się stanu grzechu ciężkiego⁵⁹. Dlatego w normie kodeksowej czytamy: „Aby przyjąć owocnie sakrament małżeństwa, usilnie zaleca się, ażeby nupturienti przystąpili do sakramentu pokuty i Najświętszej Eucharystii”⁶⁰. Synod łódzki krótko powie,

⁵⁴ Por. J. Dudziak, *Kanoniczne przygotowanie*, jw., s. 150-157.

⁵⁵ *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu*, jw., nr 21, s. 11; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej*, jw., st. 201 §3, s. 192; *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, jw., art. 257, s. 69; Zob. OM nr 18.

⁵⁶ Por. T. Schneider, *Znaki bliskości Boga. Zarys sakramentologii*, Wrocław 1990, s. 123; W. Świerżawski, *Różne rodzaje posługiwania, ale jeden Pan*, Kraków 1984, s. 129-134.

⁵⁷ *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu*, jw., nr 44, s. 18.

⁵⁸ J. Dudziak, *Kanoniczne przygotowanie*, jw., s. 151.

⁵⁹ Por. W. Granat, *Sakramenty święte. Sakramenty w ogólności. Eucharystia*, Cz. 1, Lublin 1961, s. 121-123.

⁶⁰ Kan. 1065 §2 KPK; Por. W. Góralski, *Wspólnota całego życia*, Częstochowa 1995, s. 37-38.

iż duszpasterz powinien zachęcać narzeczonych do odbycia dobrej i owocnej spowiedzi przedślubnej⁶¹. *Instrukcja Episkopatu*, wtórując *Kodeksowi*, zwraca natomiast uwagę na to, by w okresie narzeczeństwa zachęcać młodych do częstszego przystępowania do sakramentów świętych, by w ten sposób pogłębiali szacunek do siebie i wzajemne oddziaływanie. W tym okresie młodzi w sposób szczególny są uwrażliwieni na wzajemne wpływy. „Należy to wykorzystać, szczególnie gdy jedna strona jest bardziej praktykująca”⁶².

Synod częstochowski jednoznacznie wskazuje, iż przyjęcie sakramentu małżeństwa zakłada pełne wtajemniczenie chrześcijańskie, tzn. uprzednie przyjęcie sakramentu chrztu, bierzmowania i Eucharystii⁶³.

Synod tarnowski, powołując się na ustaloną praktykę, określa, że narzeczeni przystępują do sakramentu pokuty pierwszy raz po zgłoszeniu się na zapowiedzi, drugi raz przed ślubem”⁶⁴. Z taką regulacją spotykamy się również w postanowieniu synodu wrocławskiego, który jednocześnie dodaje: „Aby uchronić narzeczonych przed spowiedzią świętokradzką, spowiednicy mają obowiązek zadawania szczegółowych pytań w celu wyjaśnienia stanu sumienia w zakresie szóstego i dziewiątego przykazania Bożego”⁶⁵.

T. Pawluk przytacza przyjętą praktykę wręczania przez duszpasterzy narzeczonym kartki, na której spowiednik poświadczy fakt przystąpienia do sakramentu pokuty⁶⁶. Mimo iż w zapisach synodalnych nie ma wzmianek na ten temat, to w praktyce poszczególnych diecezji zwyczaj taki jest pielęgnowany⁶⁷.

W przygotowaniu indywidualnym, dotyczącym elementów moralno-pastoralnych, pozostaje do omówienia instytucja zaręczyn⁶⁸

⁶¹ III Synod Archidiecezji Łódzkiej, jw., art. 258, s. 69.

⁶² *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu*, jw., nr 48, s. 18.

⁶³ II Synod Diecezji Częstochowskiej, jw., nr 2.3.72, s. 110.

⁶⁴ IV Synod Diecezji Tarnowskiej, jw., st. 201 §2, s. 192; Por. Instrukcja VIII, A 3 a, Synod Archidiecezji Wrocławskiej, jw., s. 482.

⁶⁵ Drugi Synod Diecezji Wrocławskiej, jw., st. 374, s. 106; Zob. Papieska Rada ds. Rodziny, *Vademecum dla spowiedników o niektórych zagadnieniach moralnych dotyczących życia małżeńskiego* z dn. 12.02.1997 r., Łomianki 1997; S. Witek, *Duszpasterstwo w konfesjonale*, Poznań 1988, s. 70-82.

⁶⁶ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Prawo małżeńskie*, T. 3, Olsztyn 1984, s. 96.

⁶⁷ Odmienne zdanie od autora przytoczonego podręcznika ma R. Sobański, *Zaświadczenie o spowiedzi przedślubnej?*, „Prawo Kanoniczne” 37: 1994, nr 3-4, s. 259-266.

⁶⁸ Por. Góralski, *Kanoniczne prawo małżeńskie*, Warszawa 2000 s. 44-45.

której istota polega na dwustronnym przyrzeczeniu małżeństwa. W świetle obowiązującego *Kodeksu* zaręczyny nie mają takiego znaczenia, jakie przypisywał im *Kodeks* z 1917 r.⁶⁹ Prawo partykularne powinno wszak uporządkować normy związane z zaręczynami, uwzględniając miejscowe zwyczaje oraz przepisy ustawodawstwa świeckiego⁷⁰.

Konferencja Episkopatu Polski korzystając z udzielonych jej prerogatyw, w *Instrukcji* z dn. 5.09.1986 r., zajęła się omawianym tu zagadnieniem. Po przeanalizowaniu uwarunkowań społecznych i potencjalnych zagrożeń dla instytucji małżeństwa zaleca, by zaręczyny odbywały się na 6 miesięcy przed planowanym terminem zawarcia sakramentalnego małżeństwa. Odbywać się one powinny w gronie rodzinnym, tzn. wobec rodzin stron (rodziców, dziadków i rodzeństwa). Wówczas to strony oświadczają sobie, że będą się uważać za narzeczonych i że w określonym czasie zawrą małżeństwo, jeśli tylko dojdą do pełnego przekonania, że są w stanie stworzyć zgodną i dobraną wspólnotę. Następnie rodzice lub dziadkowie (ew. opiekunowie) mają pobłogosławić pierścionki, które zaręczeni wzajemnie sobie nakładają⁷¹. Synod koszaliński zaleca, by o odbytych zaręczynach powiadomić proboszcza parafii⁷².

W ten sposób przeprowadzone zaręczyny pomogą narzeczonym i ich rodzinom lepiej się zapoznać, zauważyć wzajemne wady i zalety. Ceremonia ta ma sens jedynie duszpasterski. Nie stwarza podstaw do roszczeń prawnych do zawarcia małżeństwa, nie daje też żadnych uprawnień narzeczonym do rozpoczęcia wspólnego życia. Zaręczyny otwierają szansę wytworzenia więzi duchowej, która zawodzi w małżeństwie⁷³. Synod plenarny zachęca do korzystania

⁶⁹ Zob. S. Biskupski, *Prawo małżeńskie Kościoła rzymskokatolickiego*, Warszawa 1956, s. 77-83; F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, T. 2, jw., s. 162-165; M. Żurowski, *Kanoniczne prawo małżeńskie okresu posoborowego*, Katowice 1976, s. 67-70.

⁷⁰ Zob. kan. 1062 §1 KPK; Por. W. Góralski, *Kościelne prawo małżeńskie*, Płock 1987, s. 18.

⁷¹ *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu*, jw., nr 29-34, s. 13-14; *I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej*, jw., st. 579-580, s. 90; Tenże synod również w Aneksie nr 31 umieszcza rytuał zaręczyn, s. 205.

⁷² *I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej*, jw., st. 581, s. 90.

⁷³ Zob. W. Góralski, *Komentarz do Instrukcji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim z 5 IX 1986 r.*, „Ius matrimoniale. Ze studiów nad kościelnym prawem małżeńskim”, T. 1, Lublin 1990, s. 163-165.

z obrzędu zaręczyn, zawartego w księdze błogosławieństw⁷⁴. Aby praktyka zaręczyn zadomowiła się w polskiej kulturze na szerszą skalę, należy przyjąć zobowiązująco wskazanie synodu łódzkiego, w myśl którego duszpasterze powinni zachęcać wiernych do zawierania zaręczyn przed wstąpieniem w związek małżeński, wyjaśniając przy tym ich chrześcijański sens⁷⁵.

Zakończenie

Chrześcijanie, przyjmując sakrament małżeństwa, którego są razem szafarzami, stają się obrazem tajemnicy jedności i owocnej miłości, jaka istnieje między Chrystusem i Kościołem, a jednocześnie w tej tajemnicy uczestniczą⁷⁶. Łaska sakramentu udoskonala zatem ludzką miłość małżonków, umacnia ich nierozzerwalną jedność i uświęca na drodze do życia wiecznego⁷⁷.

Mając na uwadze doniosłą rolę małżeństwa w życiu chrześcijanina, należy stworzyć odpowiedni klimat młodemu pokoleniu Kościoła, by wzrastało w pozytywnym kształtowaniu obrazu swojej przyszłości. Pierwszorzędną rolę w tym zadaniu, odgrywają rodzice i wychowawcy. Oddziaływanie własnym, dobrym przykładem jest najbardziej skutecznym sposobem i środkiem przygotowującym do małżeństwa. Na tak ukształtowanym fundamencie szkoła i najbliższe środowisko wznosi kolejne etapy kształtowania kandydata do małżeństwa. Katechizacja na tym etapie nie tylko przekazuje wiedzę o małżeństwie, ale kształtuje postawę i przygotowuje do odpowiedzialnej decyzji. Zaręczyny zaś, pozwalają na wzajemne przenikanie nupturientów w rodziny wybranki/a, co pozwala ugruntować podjętą decyzję. W ostatnim stadium przygotowań do małżeństwa, narzeczeni zbierają dotychczasowe „zdobycze” wiedzy i doświadczeń i łączą je w sposób szczególny z Chrystusem w sakramencie pojednania i Eucharystii. Zwieńczeniem dotychczasowych zabiegów jest wspianała liturgia ślubna będąca źródłem łaski i początkiem wspólnej małżeńskiej drogi.

⁷⁴ *Drugi Polski Synod Plenarny*, jw., st. 129, s. 181.

⁷⁵ Instrukcja, nr 20, *III Synod Archidiecezji Łódzkiej*, jw., s. 138.

⁷⁶ *XLII Synod Diecezji Płockiej* jw. st. 383, s. 138; *I Synod Diecezji Elckiej* jw. st. 810 s. 128; *I Synod Diecezji Łowickiej* jw. st. 251 s. 69; Zob. Ef 5,32; *Obrzędy sakramentu małżeństwa* Katowice 1996 nr 1-5.

⁷⁷ *Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* jw. st. 276 s. 238; Zob. KKK nr 1661.

**Preparation for the Sacrament of Matrimony in the postcodicial
synodal legislation in Poland until 2001**

In the after-code period there came to existence several diocesan councils in Poland as well as Polish Council II. They were aimed at the adaptation of the common church law in the local churches, as well as completion of the law in matters that are left by the legislator to put in order.

In this article there've been presented the stages of the prenuptial preparation, and the investigation of the candidates' lawful ability to enter the marriage. There've been discussed things referring to the removal of the impediments or inconveniences concerning reading the banns and receiving the permission to contract the marriage.